

Geçiş Ülkelerinde İktisat Eğitiminde Dönüşüm ve Uluslararası Görünürlük: Balkan İktisatçıları Örneği

Transformation in Economics Education in Transition Countries and International Visibility: The Case of Balkan Economists

Prof. Dr. Murat Çokgezen (Marmara University, Turkey)
Asst. Prof. Dr. Jale Çokgezen (Marmara University, Turkey)

Abstract

In the socialist era, economists, like other scientists, had limited connections to the West and their work rarely appeared in international journals due to methodological differences between the Western and the socialist scholars in social sciences, inadequacies in English, and other legal restrictions. After the collapse of socialism, legal barriers were lifted but the new republics still needed new economists equipped with the requirements of the new economic order based on private property and market mechanisms. To this end, they reorganized their economics curricula, published new textbooks, and trained students and academics. Aim of this study is to discuss impact of policies adopted in economics education by transition countries on publication performances of economists in former socialist countries in Balkan region. In this regard, articles published by the economists of former socialist countries in the Balkans between 1990 and 2013 are examined. The articles published in journals indexed by Scopus database are classified on the bases of countries, dates, authors, affiliations, journals and subjects. Long term trends derived from these classifications are interpreted. The results of this study show that number of publications by Balkan economists in Scopus economics journals increased gradually over 1990-2013 period: Particularly, increasing number of regional journals indexed in the Scopus soared the international publications of the Balkan economists. Overwhelming majority of these works are in English, published in regional journals and are about regional issues. The study also revealed that most of the contributors are affiliated to big, old, public universities of the region.

1 Giriş

Avrupa kıtasının doğusundaki ülkelerin büyük çoğunluğu yirminci yüzyılın yaklaşık yarısını sosyalist bir rejim altında geçirdiler. Bu ülkelerin hükümetleri, her alanda kendi vatandaşlarının batı dünyası ile ilişkileri sınırlamaya çalıştılar. Bu durum akademik dünya için de geçerliydi. Batı ile temas içinde olan akademisyenlere hep şüpheyle bakıldı. Batılı fikirlere ulaşım engellendi (Sinitsiya,1999; Polyak 2001). Bu baskılar, özellikle ideolojik yönü daha ağır basan sosyal bilimlerde, temel ve uygulamalı bilimlere göre daha fazlaydı (Kirtchik, 2012). Batı ülkelerinde konferanslara giden, o ülkelerde yayın yapan araştırmacılara şüphe ile bakıldı. Bu nedenle sosyalist ülkelerin araştırmacıları yayınlarını genellikle kendi ülkelerinde yaptılar. Tabii sosyalist ülke bilim adamlarının yayın yaparken batı ülke dergilerini tercih etmemesinin tek sebebi üzerlerindeki siyasi baskılar değildi. Özellikle sosyal bilimlerdeki batı ile metodolojik farklılıklar veya sosyalist ülke bilim adamlarının batı dilleri –özellikle İngilizce- konusundaki yetersizlikleri de sosyalist ülke akademisyenlerinin kendi ülkelerinde yayın yapma tercihlerinde etkili oldu.

Sosyalist sistemin yıkılmasıyla birlikte eski sosyalist ülkelerde hem siyasi alanda hem eğitim alanında bir dönüşüm yaşanmış, batı ülkeleri ile ilişkileri kısıtlayan politikalar yerini batı ile işbirliği politikalarına bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı eski sosyalist ülkelerde siyasal ve eğitim alanında yaşanan dönüşümün bu ülke araştırmacılarının yayınlarının uluslararası görünürlüğünü nasıl etkilediğini araştırmaktır. Bu maksatla Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan ve Balkanlar olarak adlandırılan bölgede yer alan 9 eski sosyalist ülkenin (Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna, Arnavutluk, Makedonya, Moldova ve Karadağ) ekonomi dergilerinde 1980-2013 yılları arasında yaptıkları yayınlar sayıları, yayınların yapıldığı dergiler ve yayın yapan kurumlar bazında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, sosyalist dönem ve sonrasında ekonomi eğitimindeki temel dönüşüm ele alınmıştır. Takip eden bölümde yapılan araştırmanın metodolojisi ve temel bulguları yer almaktadır. Son bölümde ise konu hakkında elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2 Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş ve İktisat Eğitiminde Dönüşüm

Sosyalist ülkelerdeki iktisat eğitimi ideolojik ağırlıklıydı. Öğrencilere Marksizm, komünist parti tarihi ve marjinalizm ile sosyalizmin bir kombinasyonu olan “sosyalist sistemin optimal işleyiş sistemi” gibi konular öğretilmekte iken, öğrenciler batıdaki iktisat eğitimin temelini oluşturan firma teorisi, fayda fonksiyonu, kamu tercihi gibi konulardan hiç haberdar değillerdi. Akademisyenler ise iki temel alanda yoğunlaşmışlardı: politik iktisatçılar ve matematiksel iktisatçılar. Sosyalist iktisatçıların büyük çoğunluğunun ilgilendiği politik iktisat, iktisadi sorunları Marksist-Leninist ideoloji ve deskriptif bir yöntemle açıklamaya çalışmaktaydı. Matematiksel

iktisat ise yüksek düzeyde matematik ama çok az sözel açıklama gerektiren çok teknik, az ideolojik bir disiplindi. Bu nedenle matematiksel iktisatçılar batı dünyasında daha fazla kabul gördüler, çalışmaları batı dillerine çevrildi, batı dergilerinde yayımlandı (Brue ve MacPhee, 1995; Alexeev, Gaddy ve Leitzel, 1992).

Sosyalizmin terk edilip özel mülkiyet ve piyasa ekonomisine dayalı bir rejimin benimsenmesiyle birlikte eski sosyalist ülkelerde yeni düzene uyarlanmış yeni bir ekonomi eğitimine ve yeni sistemin gerektirdiği niteliklerle donanmış iktisatçılara ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla benzer adımlar atıldılar. Bu adımlarda, önceki dönemin aksine, yabancı ülke hükümetleri, NGO'lar ve yardım programları ile yoğun bir işbirliği içindeydiler (Kirtchik, 2012; Silova ve Steiner-Khamsi, 2008).

Bu ülkelerdeki temel reform paketi ders programlarının yeniden düzenlenmesi, öğrenci değerlendirme sistemine yeni standartlar konulması, ders kitapları yayınının liberalizasyonu ve özelleştirilmesi ve okulların yeniden organizasyonunu içermektedir. Öğrencilerin yurtiçi ve yurt dışında eğitilmesinde yeni kitapların basılmasında, okulların ve programların yeniden düzenlenmesinde yabancı partnerlerin finansal ve teknik desteğinden önemli ölçüde yararlanıldı. Bu çerçevede, burslar verildi, ortak ya da değişim programları yapıldı ve yeni eğitim ve araştırma merkezleri oluşturuldu (Kirtchick, 2012).

Kuşkusuz, bütün bu çabalar eski eğitim düzeninin tamamen tasfiye edilip yerine yenisinin geçmesine yol açmadı. Yeni sistemin gerekleri ile donanmış, yurt içinde ya da yurt dışında eğitim görmüş yeni nesillerin sayısı hızla artsa da eski düzenden kalanlar anahtar pozisyonları tutmaya devam ettiler. Yani eski anlayıştan keskin bir kopuş değil, yeni düzene tedrici bir geçiş gerçekleşti (Androushak ve Yudkevich, 2012; Pleskovic et al., 2002; Kirtchik, 2012; Coupe, 2008). Sosyalizmin çöküşünden sonra kurulan kurumlarda bu geçiş daha hızlı oldu (Pleskovic et.al., 2002).

3 Balkan İktisatçıların Yayın Performansları (1980-2013)

Çalışmada Balkan iktisatçıların 1980-2013 yılları arasındaki yayınlarına ulaşmak için Scopus veri tabanı kullanılmıştır. Scopus, uluslararası yayıncı Elsevier tarafından yayınlanan, farklı disiplinlerden yaklaşık 20.000 dergiyi kapsayan bir bibliyografik veri tabanıdır. İncelenen 9 ülkedeki kurumlardan birine mensup araştırmacıların Scopus'ta endeksli ekonomi dergilerinde yaptığı her bir yayının o ülkenin yayın stoğuna katkı yapmıştır.

Scopus veri tabanında 1980-2013 yılları arasında Balkanlarda incelenen Balkan ülke adresli 2316 yayın bulunmuştur. Yayın sayılarının zaman içindeki gelişimine bakıldığında hızlı bir artış görülmektedir. 1980-1989 yılları arasında 9 ülkenin yayınladığı toplam makale sayısı sadece 17 iken bu sayı 1990-1999 döneminde 55'e yükselmiştir. Ancak yayın sayılarındaki esas artış 2000'li yılların ikinci yarısında gözlenmiştir. 34 yıl içinde yayınlanan toplam 2322 makalenin yarısından fazlası son 4 yıl içinde yayınlanmıştır (Tablo 1). 2000'lerin ortasından itibaren gözlenen hızlı artış bölge iktisatçılarının en fazla yayın yaptığı, bölge ülkelerinde yayınlanan dergilerin aynı dönemde Scopus veri tabanına dahil olmasıyla açıklanabilir. Örneğin, bölge iktisatçılarının en fazla yayın yaptığı dergilerin ilk dört sırasında yer alan dergiler (Tablo 2) 2007 yılından itibaren Scopus'ta indekslenmeye başlamıştır. Benzer durum diğer dergiler için de geçerlidir. Scopus'a dahil olan dergi sayısı arttıkça uluslararası yayın sayılarında da hızlı bir artış gözlenmiştir. Bu nedenle, Balkan ülkelerinde yayınlanan dergilerin yaygın kabul görmüş indekslere dahil olmasının bölge iktisatçılarının uluslararası görünürlüğüne olumlu katkı yaptığını söylemek yanlış olmaz.

Yapılan yayınlara en büyük katkı Romanya'dan gelmiştir. Toplam yayınların yaklaşık %52'si Romanya'daki üniversitelere mensup akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ülkeyi sırayla Hırvatistan, Sırbistan ve Bulgaristan izlemektedir. Diğer ülkelerin katkısı yaklaşık %5 düzeyindedir. Daha fazla katkı yapan ülkelerin diğerlerine göre daha büyük bir nüfusa sahip ve ekonomik olarak daha iyi durumda olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1). Ayrıca bu ülkeler en fazla sayıda Scopus'ta endekslenen dergiye sahip ülkelerdir.

Makalelerin dergilere göre dağılımına bakıldığında (Tablo 2), ilk üç sırayı Romanya'da yayınlanan dergilerin (sırayla Amfiteatru Economic, Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research ve Romanian Journal of Economic Forecasting) aldığı görülmektedir. İlgili dönemde yayınlanan toplam 2316 makalenin yaklaşık %30'u (703 adet) bu üç dergide yer almaktadır. Bu dergileri Hırvatistan'da yayınlanan iki dergi (sırasıyla Ekonomski Pregled, Ekonomika Istrazivanja) takip etmektedir. Toplam yayınların %13 kadarı (314 adet) bu iki Hırvatistan orijinli dergide yer almaktadır. Bu dergileri altıncı sırada Ukrayna orijinli Actual Problems of Economics takip etmektedir. Yedinci sırada Belgrat Üniversitesi, Ekonomi Fakültesi (Sırbistan) tarafından yayınlanan Economic Annals bulunmaktadır. Bu dergilerin ortak özelliği bölge ülkelerinde yayınlanmaları ve İngilizce yanında bölge dillerinde (Bölgedeki birçok dil gibi Slav kökenli olan Rusça da bölge dili olarak kabul edilebilir) yayınlanmış makaleleri de kabul etmeleridir. Ayrıca bu özelliklere sahip dergilerin sayısı bunlarla sınırlı değildir. Listenin alt sıralarında, içinde yüzlerce makalenin yayınlandığı Privredna Kretanja I Ekonomika Politika (Hırvatistan) ve Ikonicheski Izsledvania (Bulgaristan) gibi dergiler de bulunmaktadır.

Yayın yapılan dergilerin çoğunluğu bölge ülkelerinde yayınlanan ve yerel dillerde yayınlanmış makaleleri de kabul eden dergiler olsalar da incelenen yayınların büyük çoğunluğu İngilizce olarak yayınlanmıştır. Bu durum

bölge araştırmacılarının bilim dünyasının ortak lisansı olan İngilizce konusunda önemli bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir.

	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	Sırbistan	Bosna	Arnavutluk	Makedonya	Moldova	Karadağ	Toplam
2013	15	200	66	52	1	5	13	3	4	359
2012	21	191	98	79	8	5	15	2	0	419
2011	18	158	90	43	8	4	6	1	4	332
2010	15	210	77	43	6	4	2	0	1	358
2009	21	221	69	25	1	2	6	1	1	347
2008	14	170	65	18	2	2	2	0	0	273
2007	11	7	27	8	2	0	0	1	0	56
2006	8	12	15	1	1	2	2	2	0	43
2005	2	2	4	0	0	0	0	0	0	8
2004	1	5	2	3	0	0	0	0	0	11
2003	7	3	2	0	0	0	0	0	1	13
2002	7	3	2	0	0	1	1	0	0	14
2001	6	1	2	0	0	0	0	0	0	9
2000	3	4	1	0	0	0	0	0	0	8
1990-1999	28	10	7	0	0	3	7	0	0	55
1980-1989	7	1	2	7	0	0	0	0	0	17
Toplam	184	1198	529	279	29	28	54	10	11	2322

Tablo 1. Makalelerin yıllara ve ülkelere göre dağılımı

1	Amfiteatru Economic (Romanya)	290
2	Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research (Romanya)	231
3	Romanian Journal of Economic Forecasting (Romanya)	182
4	Ekonomski Pregled (Hırvatistan)	179
5	Ekonomska Istrazivanja (Hırvatistan)	135
6	Actual Problems of Economics (Ukrayna)	95
7	Economic Annals (Sırbistan)	84
8	Transformations in Business and Economics (Litvanya)	59
9	European Research Studies Journal	56
10	Nonlinear Analysis Real World Applications	55

Tablo 2. En fazla yayın yapılan on dergi

Yoğunlukla yayın yapılan dergilerin bir başka özelliği, bölge ülkelerinin ekonomik sorunları ve sosyalizmden geçiş deneyimleri ile ilgili yazıların ağırlıklı olarak yer aldığı dergiler olmalarıdır. Bölgede yayınlanan dergiler dışında Economics of Transition (11 makale), Eastern European Economics (38 makale), Post Communist Economies (24 makale) gibi bölge ya da geçiş sorunları ile ilgili uluslararası dergilerde önemli ölçüde yayın yapılmıştır. Bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne üyelik görüşmelerine başlaması ve bazılarının üye olmasıyla birlikte European Research Studies Journal gibi Birlik ile ilgili konularda da önemli ölçüde yayın yapılmıştır. Bunların yanında Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research ve özellikle Nonlinear Analysis Real World Applications gibi matematik ağırlıklı dergilerin ilk 10 dergi içinde yer alması eski dönemden kalma matematiksel iktisat alanındaki geleneğin sürdüğünü göstermektedir.

Yayın yapılan dergilerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında benzer eğilimler gözlemlenmektedir (EK-1). Bulgar, Hırvat, Romen ve Sırp araştırmacıların en fazla yayın yaptığı dergiler kendi ülkelerinde yayınlanan dergilerdir (Sırasıyla Ikonomicheski Izsledvania, Ekonomski Pregled, Amfiteatru Economic, Economic Annals). Bunun yanında nüfusun çoğunluğunu Romenlerin oluşturduğu ve Romence'nin resmi dil olduğu Moldova'da iktisatçılar en fazla bir Romen dergisinde (Romanian Journal of Economic Forecasting) yayın yapmışlardır. Sosyalizm döneminde Yugoslavya çatısı altında birlikte yaşamış ve etnik ve kültürel ortaklıkları olan ülkelerin de Yugoslavya'nın dağılmasından ve her birinin bağımsız bir ülke olmasından sonra da bağlarının sürdüğü görülmektedir. Örneğin Bosna'lı iktisatçılar en fazla bir Hırvat dergisinde (Ekonomska Istrazivanja), Karadağlılar bir Sırp dergisinde (Economic Annals) yayın yapmışlardır. Ayrıca Hırvat dergisi Ekonomski Istrazivanja Makedon iktisatçıların da en fazla yayın yaptığı dergiler sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 3 incelenen 9 ülkenin her birinde en fazla yayın yapan üniversiteleri göstermektedir. Listedeki yer alan üniversitelerin tamamı ilgili ülkenin köklü, büyük ölçekli kamu üniversiteleridir. Sahip oldukları öğretim üyesi sayısının büyüklüğü düşünüldüğünde bu kurumların en fazla yayını yapıyor olmaları anlaşılabilir. Bu

üniversiteler yanında, Makedonya'daki University American College Skopje ve Bulgaristan'daki American University in Bulgaria gibi daha yeni (kuruluş tarihleri sırasıyla 2005 ve 1991) özel üniversitelerin de kendilerini göstermeye başladıkları görülmektedir.

University of Sarajevo	15	Bosna
University of Tirana	9	Arnavutluk
University of Montenegro,	4	Karadağ
State University of Moldova	2	Moldova
SS Cyril and Methodius University	24	Makedon
University of Belgrade	107	Sırbistan
University of Zagreb	117	Hırvatistan
Bulgarian Academy of Sciences	36	Bulgaristan
Academy of Economic Studies, Bucharest	380	Romanya

Tablo 3. Her ülkenin en fazla yayın yapan üniversitesi

4 Genel Değerlendirme ve Sonuç

Sosyalizm döneminde siyasi baskılar yabancı dil sorunları ve metodolojik farklılıklar nedeniyle Balkan ülkelerinin iktisatçıları batı ülkelerinde nadiren yayın yapabilmekteydiler.

Sosyalist sistemin terk edilmesiyle siyasi baskılar kaldırıldı, batı tarzı iktisat eğitim benimsendi, akademik camianın ortak lisanı olan İngilizce yaygın olarak öğretilmeye başlandı. Bu dönüşüm hareketiyle birlikte bu ülkelerin uluslararası yayın sayısında hızlı bir artış meydana geldi. 1990-1999 yılları arasında yapılan toplam yayın sayısı yaklaşık 50 iken, yayın sayısı 2007 yılında yılda 50'ye, son yıllarda ise yılda 400'lere yükseldi. Yayın sayısındaki bu hızlı tırmanışın en önemli sebebi uluslararası indekslere dahil olan bölge orijinli dergi sayısının artmasıydı.

Ülke bazında bakıldığında, yayınların en çok yapıldığı ülke Romanya'dır (% 50'den fazlası). Bu ülkeyi Hırvatistan, Sırbistan ve Bulgaristan izlemektedir. Diğer ülkelerin katkısı oldukça düşük düzeydedir. Yayın katkısı yüksek olan ülkeler ekonomik refah, nüfus ve Scopus'ta endekslenen dergi sayısı açısından diğerlerinin çok ilerisindedir.

Yayınların önemli bir kısmı İngilizce dilinde yapılmaya başlandı. Ancak, hala yapılan yayınların önemli bir kısmı ya araştırmacının kendi ülkesinde ya da diğer bölge ülkelerinde –özellikle de kültürel bağların olduğu ülkelerde- yayınlanan dergilerde yer almaktadırlar. Uluslararası saygınlığa sahip, yüksek etki faktörlü dergilerde yapılan yayınların sayısı çok sınırlıdır.

Yayınların çoğu bölge ile ilgili konular, geçiş sorunları ve AB'ne entegrasyon ile ilişkilidir. Ayrıca sosyalist dönem geleneğinden kalan matematiksel iktisat geleneğinin hala bu ülkelerde etkili olduğu görülmektedir.

Yapılan yayınlara en büyük katkı ülkenin eski, büyük kamu üniversitelerinden almıştır ancak yeni, küçük, özel üniversitelerin katkısı da giderek artmaktadır.

Kaynakça

- Alexeev, Michael, Clifford Gaddy, and Jim Leitzel. 1992. "Economics in the Former Soviet Union," *Journal of Economic Perspectives*, 6(2): 137–148.
- Androushchak, Gregory and Maria Yudkevich. 2012. "How Post-Soviet Russian Academia Struggles with the Past," *International Higher Education*, No.69: 23–23.
- Brue Stanley L. and Craig R. MacPhee. 1995. "From Marx to Markets: Reform of the University Economics Curriculum in Russia" *Journal of Economic Education* 26(2): 182-194
- Coupé, Tom. 2008. "The visibility of Ukrainian economists 1969–2005," *The Journal of Socio-Economics*, 37(5): 2114–2125.
- Kirtchik, Olessia. 2012. "Limits and Strategies for the Internationalization of Russian Economic Science: Sociological Interpretation of Bibliometric Data," *Laboratorium: Russian Review of Social Research*, 4(1): 19–44.
- Pleskovic, Boris, Anders Åslund, William Bader, and Robert Campbell. 2002. *Capacity building in economics: Education and research in transition economies*, Washington, D.C.: World Bank, Research Advisory Staff.
- Polyak, B. T. 2001. "History of Mathematical Programming in the USSR: Analyzing the Phenomenon," *Mathematical Programming* 91(3): 1-16
- Silova, I. and G. Steiner-Khamsi. 2008. "Introduction: Unwrapping the Post-Socialist Education Reform Package", in *How NGOs react: Globalization and education reform in the Caucasus, Central Asia, and Mongolia*, Silova, I. and G. Steiner-Khamsi (Eds.), pp. 1–42, West Hartford, CT: Kumarian Press.

- Sinitiya, O. 1999. "Soviet Union and its Cultural and Professional Results for Arts and Art Libraries"
INSPEL 33(1):35-42

EK-1 Ülkelere göre en fazla yayın yapılan ilk üç dergi

<i>Dergi adı</i>	<i>Ülke adı</i>	<i>Sayı</i>
International Journal of Economic Perspectives		3
Eastern European Economics	Arnavutluk	2
Economics of Transition		2
Ekonomiska Istrazivanja		10
Economic Annals	Bosna	3
Eastern European Economics		2
Ikonicheski Izsledvania		22
Eastern European Economics	Bulgaristan	8
Nonlinear Analysis Real World Applications		8
Ekonomski Pregled		175
Ekonomiska Istrazivanja	Hırvatistan	94
Privredna Kretanja I Ekonomiska Politika		40
Eastern European Economics		8
Ekonomiska Istrazivanja	Makedonya	4
Amfiteatru Economic		2
Romanian Journal of Economic Forecasting		2
Czech Economic Review	Moldova	1
Economy of Region		1
Economic Annals		3
Panoeconomicus	Karadağ	2
Courier Des Pays De L Est		1
Amfiteatru Economic		280
Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research	Romanya	225
Romanian Journal of Economic Forecasting		177
Economic Annals		73
Actual Problems of Economics	Sırbistan	50
Panoeconomicus		31